

150 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ, ИЛИ ЗА ЩАСТИЕТО ДА ИМАШ ИДЕАЛИ ВМЕСТО ВЛАСТ

*Васил Т. Василев**

През 1888 година в Княжество България властта има едно име – Стефан Стамболов. Кое е правилно, какво не е полезно за народа и кой пречи на просперитета на младата държава за обществено сведение и съобразяване най-често и вместо „президент-министра“ – съобщават Захарий Стоянов и Димитър Петков (Свирчо). Естествено от страниците на правителствения вестник „Свобода“.

Вестникарството не е нова страст за летописеца на Априлското въстание. Публицистичните изяви на Захарий Стоянов започват от 1880 година във „Варненский вестник“ и скоро някогашният апостол усеща, че дейността не е сред здравословните.

През август 1882 година Никола Обретенов издава в Русе брошурата на приятеля си „Искендер бей (Разказ из българския живот)“. Захарий Стоянов, който по това време е съдебен следовател при Русенския окръжен съд, посвещава памфлета си на княз Александър Батенберг и на „героите“ от режима на пълномощията, като благоразумно се афишира с „Написал Х. З.“. Никола Обретенов е арестуван и, понеже отказва да отговаря на въпросите на градоначалника, получава присъда от русенския мирови съдия – 20 лева глоба или 6 дни затвор за неподчинение на властта. Започва масово конфискуване на брошурата, а русенският окръжен прокурор публикува обявление, че ще се преследват лицата, които продават или разпространяват „Искендер бей“.

Със заповед на министъра на правосъдието Димитър Греков, на основание статия 105 от Закона за устройство на съдилищата, Захарий Стоянов е отчислен от длъжността съдебен следовател при Русенския окръжен съд. Бързо е издаден и указът за уволнението му, увенчан с подписа на княза.

В „Отворено писмо до Министра на Правосъдието“ бившият вече следовател протестира срещу скалпените и неотговарящи на действителността за работата му мотиви. Убеден е, че „честните хора, от давно време са си съставили понятие, че в днешно време, който чиновник се отчисли по ст. 105, това е знак, че той не е склонил

* Адвокат от София.

да си продаде съвестта¹ и напуска Княжество България, за да продължи политическата си и публицистична дейност в Източна Румелия.

Все около тези събития Захарий Стоянов води дневник и без да се притеснява от преследване, записва в него: „Може ли да се каже, че в България има свобода на мнението, словото и пр.? Не. Боим се да са събирами със своите приятели отдавна време. Само това е в състояние да та компроментира пред властта. Хора, с които имаш неизгладимо минало, днес трябва да ги презираш. В турско време не беше така... Безнаказано можем да псуваме народът, както това направи Н. блаженство Йосиф I, но ако кажеш две думи истински за високопоставени лица, то рискуваш с животът си и положението. Защо ли това така? Народ ли стои по-високо или известни изроди авантюристи?“²

Годините след режима на пълномощията са наситени с драматични събития за България – Съединението на Източна Румелия и Княжество България, Сръбско-българската война, превратът и контрапревратът, абдикацията на княз Александър I Батенберг, бунтовете на офицерите – русофили, изнамирането и избирането на Фердинанд Сакскобургготски за княз, поредица от окървавени избори.

Княжество България и новият владетел са с неясно положение на картата на международните отношения, но „умиротворяването“ в страната върви с пълна сила – след смазване на русофилските бунтове повечето от оцелелите политически противници на Стефан Стамболов са в емиграция, въпрос на време е останалите да бъдат затворени в „Черната джамия“, в тежко положение е и т.нар. „легална опозиция“, оглавявана от министър-председателя от времето на Регентството Васил Радославов и организирана в Либерален клуб.

Във вихъра на промените из върховете на държавата се озовава и Захарий Стоянов. И погледът му за нещата от живота се променя, други стават приказките му, делата му често са повод за стъписване.

През 1888 година Захарий Стоянов е подпредседател, а от 13 декември същата година – и председател на V-ото Обикновено народно събрание, без уговорки е сред главните фигури на управляващата партия, редактира съвместно с Димитър Петков – Свирчо правителствения вестник. Думата му тежи и често е по-важна от разните закони и разпорежданията на полицейските и административни органи. Оценка, която дава, са сигурен знак за необходимо поведение.

С волята на Захарий Стоянов съвременниците свързват интернирането на редактора на в. „Народна воля“ Н. Пиперов и екстернирането на сътрудника В. Пекарски. Публично някогашният борец за народни правдини се радва, че Петко Каравелов е пребит от бой в „Черната джамия“ и недоволства, че за статия против

¹ Ташев, Т., Л. Ташева. Захарий Стоянов. Документален летопис 1850–1889. С., 100–102.

² Пак там, с. 96.

Фердинанд Георги Кърджиев е осъден само на пет месеца затвор. „Малко му е – пише правителственият редактор в брой 194 от 1 септември 1888 година на в. „Свобода“. Затвори го без срок с това условие: дордето княз Фердинанд стои в България и той да лежи в затвора, като му съобщава всяка заран зрителя – князът е още тука. Щом си замине той, тогава го освободи“.

Беди застигат и този, който се осмелява да припомни на Захарий Стоянов, че безропотно и със задоволство се е оставил да бъде накичен от княза с орден, след като дълго е клеймил всеки, получил отличието в нарушение на Търновската конституция³. Бившият съратник на Захарий Стоянов от Чирпан Никола Касабов изпраща с копие до вестниците писмо, в което не пести оценките си за настоящето на подпредседателя на Народното събрание – „Другарите на падналите тук за Съединението на Северна с Южна България съзаклятници, днес, като празнуват тържествено 6-ти септемврий, считат за нужно да поднесат презрение към вашата мизерна личност, която с „Анна на шею“, фрак и цилиндър, смуче народний пот и заедно с полицейщината тъпче и задушават честното и благородното в България“. Отговорът на редактора на „Свобода“ пристига чрез „органите на реда“ – Никола Касабов е арестуван, а после и интерниран в Трявна⁴.

На 6 февруари 1888 година в София излиза първият брой на вестник „Народни права“, издание на Либералния клуб на Васил Радославов и при редакторството на Георги Риболовски. Не стига, че е опозиционен и „посяга“ на правителството и първия министър Стефан Стамболов, ами отделя и специално внимание на Захарий Стоянов. Джендо е прогласен за автор на „глупави статии и блудкаво разбъркани подлисници“, охарактеризиран е като притежател на скромна характер и носител на слаб ум, за което дори приятелите му го наричали „овчедуши“.

Прошка няма.

От следващия брой вестник „Народни права“ е с нов редактор – Манол Ненов, тъй като предишният вече е под грижите на полицията. Девет души жандарми нахлуват в дома на Георги Риболовски посред нощ, правят обиск и го откъват в участъка. А в. „Свобода“ информира, че опозиционната „газетка“ вече е дадена на съд – „за подстрекаване населението към непокорство на законите“.

В „Народни права“ не знаят нищо конкретно, но не се съмняват, че „днешното правителство е в състояние да накара прокуратурата да ни преследва макар и без да има основни причини“ и прогнозира – „съобщението на „Свобода“ ни се вижда един вид подканване на прокурора да запретни ръкави“.

Така и става.

³ Член 59 от Търновската конституция, в редакцията си до 1893 година, гласи: „На Княза се предоставя да отреди един знак за действително отличие във време на война и само за военни лица“.

⁴ В. „Народни права“, бр. 66 от 10.09.1888 г., бр. 67 от 16.09.1888 г. и бр. 77 от 22.10.1888 г.

На 16 февруари 1888 година Георги Риболовски получава от Софийския окръжен съд препис от обвинителен акт, с който за несъвместими със Закона за печата⁵ са обявени и двете уводни статии от първия брой на вестник „Народни права“.

С първата прокуратурата намира, че е оклеветен министър-председателят Стефан Стамболов – „в извършване неизвършени от него престъпни и позорни дела“, което по силата на член 30 от Закона за печата веща наказание затвор от един месец до две години.

Притеснителната за прокурора и властта публикацията на „Народни права“ е посветена основно на съвместната дейност на правителството и на верните на премиера народни представители:

„... какво става в салона на самото Събрание? – Прокарват се бързишком, за да не кажем крадишком, такива закони: нови или допълнителни данъци за окръжните съвети; военно-наказателен закон с особени военни и обидни положения за българските граждани; твърде специален и от особен род закон за изстребление разбойничествата; закон за никелови монети, които ще струват на Държавата около 400 хиляди лева, а финансовият министър ще ги даде тъкмо за три милиона лева на населението, което продава произведенията си, житото си, в златни монети, в наполеони; уж свободен, но крайно ограничителен закон за печата, с който отсега ни заплашват; едно грамадно и неимоверно увеличение държавния бюджет на една изтощена от дълги и съсипателни кризи страна, с несвоевременното поне увеличение платите на министрите от 12 на 18 хиляди лева, с които министра на външните дела побързал да се похвали в Европа чрез агенцията Navas; вместо монопола на солта, който с шумни протести и с блам на надлежният министър се отхвърли от Събранието, прокара се по неконституционен начин повишението с пет лева на стотях оки данъкът на солта.

И как се прокарва всичко това? – Ний сме в състояние да докажем, ако потряба, че прокарването не стана по доброволното съгласие на народните представители! Както за бюджета, така и за други някои въпроси, имаше прями заплашвания от министра-председателя към депутатите с арести, интернирвания и „нещо повече“, за да употребим самите му думи; и то забележете добре, не депутатите от тъй наречената предателска опозиция, но и ония, които не са преставали и не престават да работят в полза на независимостта на България и за запазването на нейната корона, в сичката ѝ непорочна чистота и свещенност. Бе заплашен и Свирчовски, да не кажем Стамболовски, обруган и избрания заедно с трима министри в Русе депутат, Мантов, който още не е извадил из гърдите си куршумите на неприятеля. Голямо число депутати бяха просто принудени днес да излизнат неизсъхналия им още подпис от снощи в предложението против новия данък за окръжните съвети. Председателя на Събранието държеше ръцете на г. Вида Монева, за да не ги дига в полза на предло-

⁵ Закон за печата – обнародван в „Държавен вестник“, бр. 147 от 29.12.1887 г.

жението! Нека българските граждани се уверят в това от показанията на своите представители.

И защо са се вършили сичките тия насилия и върху народ, и върху народни представители? – За спасението на България и короната ѝ – ще ни кажат някои. Не, казваме ний. Независимостта на България, както и честта на нейната корона, нямат нужда за запазването си от такива незаконни мерки и насилствени разпореждания, особено когато имаме вече в страната си княз и то от царско произхождение, и когато народът се е предал съвършено на мирните си занятия. Интересите на България бидоха запазени най-добре в действително опасни и най-трудни времена, без да съществуват подобни закони за окръжните съвети, за разбойничеството, за увеличение на платките и на бюджета и пр. Честта на Българската корона бе запазена от министерството тогаз, когато нейните прерогативи бяха не в царски ръце, а в ръцете на хора, като Живкова и Муткурова. Сичките гореизброени закони, както и увеличението платите на министрите и онова на бюджета въобще, имат за цел само едно нещо, именно да се запазят и уячат на местата си неколцина министри, по едни или други съображения. Не така безцелно се утождествява министерството с короната, нито пък се пише в „Свобода“, че ако в изборите за депутати правителството не сполучи, то щяло да стане кръвопролитие и България щяла да пропадне! Кръвопролития се случиха, но България си остана непокътната. И не така даром се проповяда, че правителството не трябва да се шегува с своите политически противници, които и да са те; че сега не трябвало да се гледа на Конституцията и нейната буква; и че трябвало всичко да се презре, и закони и народни правдини, за спасението на България. Ний не вярваме да се спасява отечеството с беззакония, насилия и тиранство; ний неவிждаме какво спомага на България раздаването на ордени и провъзвезждането, чрез закона за печата, на министрите в такава съща неприкосновеност, каквата и на короната. Види се, че бившите свещенни и неприкосновенни регенти не са доволни сега от министерската отговорност и за това продължават капризно да се идентифицират с короната. Вреда, а не полза, произлезе от спирането свободата на печата през първите месеци от идването на княза; трябваше да се позволи свободно да се издават вестници поне на ония лица в София, Шумен и другаде, които не бяха против България, нито против княза. Но работата стоеше само в това: да се запази Стамболова кабинет, и затова стана сичко: насилия, беззакония, похищения на народните правдини и няколко невинни жертви от убитите при изборите...

Ето – при такива тежки и неблагоприятни за нас условия, при такива силно враждебни към нас отношения на властите и правителството въобще, при такова зле настроено към нас съчетание на законите и обстоятелствата – ний днес почваме издаването на настоящия вестник. Ний ще постоянствуваме в издаването му съгласно с неконституционния закон за печата, каквито мерки и да зема правителството против нас: псувни и рутатни от почтените редактори на „Свобода“, давание под съд без основание, преследвания с жандарми и пр., и пр. Ний разчитаме напълно на моралната

поддръжка на българския народ и неговата интелигенция, толкоз повече като ще има-ме за главна задача, за единствена цел, да защитаваме народните правдини, тъй както те са гарантирани от основний ни закон Конституцията...“.

Втората уводна статия от първия брой на вестник „Народни права“ е посветена на противоконституционния начин на гласуване в „свещената сграда“ на Народното събрание:

„В 6-ий брой на „Държ. Вестник“ от таз година, по Министерство на финансите, е обнародван утвърдения с Височайши указ № 264, от 17 декемврий 1887 г. „Закон“ по който занапред митото на вносимата от странство каменна и морска сол да се увеличи с 5 лева на стотях оки. И добавъчно мито да се земе и от оная сол, която се намира и у продавачите в страната в количество по-голямо от 1000 оки сол. В същия брой е поместен и доклада до Негово Величество князът, от който се вижда, че петото Обикновено Народно Събрание в първата си редовна сесия, в последното заседание на 17 декемврий 1887 г. след оттегляние от правителството законопроекта за монопола на солта решило: „Митото на вносната иностранна каменна и морска сол да се увеличи с 5 на сто оки, а тъй също да се взима това мито и от тези депозити, които съдържат повече от 1000 оки сол“.

И така от доклада на г. Министра на Финансите до Княза се разбира, че на 17 декемврий 1887 мин. година Народното Събрание решило да се увеличи митото на вносимата чужда каменна и морска сол с известен процент, и въз основание на туй му решение в Българското Княжество се ввожда един закон без сяко заглавие, но с определена цел – увеличавание доходите на държавата. Не му е ни времето, ни пък мястото да се впускаме тук да разискваме върху практичността и нуждата в настоящите обстоятелства на подобно узаконение за страната ни, макар че законите, по които се облагат българските граждани с даждия са от голяма важност, и след. от естество да привличат винаги сериозно внимание на всекиго. Ние ще разгледаме от формална гледна точка въпросний закон, понеже „Българското княжество се управлява точно според законите, които се издават и обнародват по начина, който е показан в Конституцията“ (чл. 43). У нас всеки закон се обнародва в официалний вестник с надлежащия Височайши указ, в който се намерва обикновено по формулата: „Народното събрание и пр. прие, Ний утвърдихме и утвърдяваме – еди кой си закон“, когато тук в въпросний закон е казано: Обикновеното Народно Събрание в своята редовна сесия на 17 дек. 1887 г. след оттегляние от правителството законопроекта за монопола на солта реши: и пр., значи самото министерство явно признава, че в него има нещо неестествено, сир. че не е имало никакво разгледвание на законопроекта или предложение, нь никакво решение, което било резултат на оттегляние от правителството законо-проект за монопола на солта. Следователно всеки един остава в недоразумение за тая работа, толкоз повече тук в столицата, гдето е имал случай да види и чуе всичките действия на Народното Събрание в публичните негови заседания. Всеки тука знае, че никакъв законопроект за увеличавание митото на

каменната и морската сол, която се внася в страната, не е имало от правителството, а тъй също никакво предложение не е ставало от страна на някой представител.

Но защото нашата главна задача е да пазим и защищаваме основния закон на страната – Конституцията, то ние сме принудени и задължени да посочим на тези, които водят съдбините на отечеството, нейните предписания, които се отнасят до реда за разглеждане проектите и предложенията в законодателните събрания у нас.

Всеизвестно е, че законодателната инициатива принадлежи на Княза и на Народното Събрание (107 чл.), и че правителството внася в Събранието законопроектите и предложенията си по княжеска заповед. А когато някой представител внесе в Събранието законопроект или предложение, то последните трябва да се подпишат от една четвъртина от присъстващите представители (чл. 109). Има ли подобно нещо относително закона за увеличение митото на солта? Кога и от кого се внасяло в Събранието законопроект или предложение с такава цел? Кога се е разглеждал от Събранието такъв законопроект, и кой представител е правил такъв предложение? Заседанията на Събранието стават при отворени врата, следователно действията на Събранието са известни на публиката, и ний не знаем подобно нещо, затуй свободно утвърждаваме: че никога не се е внасял, нито разглеждал в V Обикновено Народно Събрание, сесия I, законопроект и предложение за увеличение митото на солта.

Не можем да не забележим тук, че на 17 Декември 1887 г. малко пред закриването на Събранието се отхвърли с огромно болшинство от представителите законопроект на Финансовия Министър за монопола на солта, който проект а tout prix правителството искаше да прокара, за да има с него основа, по всяка вероятност, за бъдущи финансови операции. Но когато народното представителство встана даже против самото название на този финансов законопроект, то г. Министра на финансите предлага: че правителството с съжаление е принудено да си оттегли законопроекта, обаче в замяна на тази загуба за Княжеството той иска – да се увеличи митото на вносната иностранна сол с 5 лева на 100 оки и пр. Ето от где произлиза основанието на Министерството на Финансите, че Народното Събрание решило, и че за това в страната трябвало да се тури в действие „Закона“ публикуван в брой на „Държ. Вестник“ от 1888 г.

Ние свършваме с следуюния въпрос: такъв един закон може ли и трябва ли да има сила за българските граждани или не?*

Въпросът е резонен, аргументацията – издържана. При това не само политически, но и с постулатите на „святата“ Търновска Конституция.

Е, точно затова отговорният редактор Георги Риболовски трябва да отговаря и по член 20 от Закона за печата – „подбуждение чрез печата българските граждани към неизпълнение и незачитание закона по митото за вносимата от странство сол, приет и утвърден от компетентните в княжеството власти“, и да очаква затвор от един месец до една година.

Пишещите в „Народни права“ твърдят, че са обнадядени от хода на прокуро̀ра и уверяват читателите си – „пред съда ние ще представим доста свидетели, както от пострадаващите избиратели, тъй и от народните представители, от показанията на които ще се даде, нямаме никакво съмнение, хубава перспектива на всичко извършено досега от правителството; засега ние не можем, освен да благодарим Соф. Прокурор, който може би и по заповед ни дава случая да послужим на народната кауза и пред съдебните власти“.

Пак в брой 4 от 17 февруари 1888 година авторите на опозиционния вестник информират и за случилото се зад кулисите – „Научаваме се от доста вярно място, че подпредседателя на Нар. Събрание, г. Захарий Стоянов щом прочел първия брой от в. „Народни права“, веднага телеграфирал на Д. Петкова да настои пред г. Стамболова, щото да се спре този вестник по административен начин, за да се не побърка нещо на „почнатото дело“, в трудните времена, когато се спасява България“.

На 1 март 1888 година първият отговорен редактор на вестник „Народни права“ Георги Риболовски застава пред Софийския окръжен съд. Защитават го адвокатите Радославов и Вълчов и настояват съдът да допусне и разпита поисканите от подсъдимия свидетели – 17 души народни представители и още 14 софийски граждани. Молбата е отхвърлена, но е дадена възможност на защитата да представи „оплаквания, подадени в разни времена на Софийски Прокурор срещу насилията, боевете, интернирванията на мнозина софийски граждани по време и в навечерието на избора народни представители в Соф. избирателна околия за V обикновено Народно събрание“.

В края на заседанието Георги Риболовски е завлечен от униформени в IV-и полицейски участък и е освободен едва след като оставя 500 лева гаранция. „От това – заключава редакцията на вестник „Народни права“ – пак се констатирва, че столичната полиция стои над всички закони в страната, че за нея закон за печата, Вр. Съд. Правила са нищо. Тъй е мнението на Захария, така се и изпълнява то“.

В навечерието на делото на „Народни права“, в III-и полицейски участък е настанен под стража и вторият отговорен редактор на вестника Манол Ненов. Задържан е вечерта, по тъмно, защото „щял да се даде под съд по някои работи, писани във вестника и защото трябвало да даде предварителните гаранции за 500 лева – в имот или в брой“. И за да не се губи време, а и с надежда за повишение полицейските пристави Антонов и Кротев – „един малък, дебел човек“, нанасят жесток побой на поредния вестникар, попаднал в ръцете им⁶.

На 3 март 1888 година делото срещу Георги Риболовски започва и... свършва. Софийският окръжен съд приема всевъзможни заявления на софийски граждани до прокурора за издевателства над близките им и над тях по изборите и признава отго-

⁶ През 1888 година срещу редакторите на в. „Народни права“ са заведени повече от 50 дела по Закона за печата. Вж. в. „Народни права“, бр. 136 от 10.05.1889 г.

ворния редактор за виновен по повдигнатите му обвинения. Отрежда му „по съвкупност“ един месец затвор.

Само ден по-рано Захарий Стоянов получава писмо от своя приятел и доскорошен политически съмишленик Петър Пешев, брат на обесения през 1876 година председател на Севлиевския революционен комитет Стефан Пешев. „Твоите Записки са прекрасни – пише впечатленият от втория том бъдещ министър. В тях се вижда твоята дарба, която ти създаде име“. И дружески се опитва да отрезви някогашния революционер – „От политическата борба ти загуби доста, защото се увлече твърде много, та покрай защитата на отечеството, написа куп статии, които чернят името ти като свободолюбец... Ти пишеш, че ще дойдеш до крайност с моите политически приятели... Тези ви крайности наситиха вече всички. Доста е. Те не спазват независимостта, а само я погребват“⁷.

Уви, реалностите са вече други и надежда за вразумяване няма. Предстои разглеждане на делото срещу отговорния редактор на вестник „Народни права“ Георги Риболовски на втора инстанция, от Софийския апелативен съд, и подпредседателят на Народното събрание не изпуска от очи поредната си жертва. Няколко дни преди заседанието помощник-апелативният прокурор, който трябва да участва в него, получава визитната картичка на олицетворяващата властта. На нея е надраскан текст, който не допуска противене – „Умолявате се, г-н прокуроре, да се постараете за строгото осъждане редактора на в. „Народни права“.

Помощник-апелативният прокурор обаче се оказва Алеко Константинов (каква среща само из кривините на историята!), един от малкото българи с юридическо образование в младата държава, бъдещ автор на „Бай Ганьо“ и „До Чикаго и назад“, все още „някой си Константинов“ не само за развилнелия се биограф на Ботев и Левски.

Веднага след завършване на правни науки в Одеса, Алеко Константинов се прибира в родината си. На 5 юли 1885 година е назначен за член на Софийския окръжен съд, а от 4 януари 1886 година е прокурор при същия Софийски окръжен съд. Труди се добросъвестно и за кратко време е смазан от работа. Отмята преписките почти сам, участва ежедневно в заседания в углавното отделение на съда, в някои дни влиза и в двете отделения. Въпреки това купчината заварени папки намалява, а арестантските дела не задържа повече от 4–5 дни. На 4 юни 1886 година иска от министъра на правосъдието отпусък – „Моята деятелност беше чиновническа и канцеларска парекселанс. Аз бях лишен от възможността да внесам научно-юридически разум в своята прокурорска деятелност, тъй като няхах необходимото за това време; а се ограничавах само с практическата, с шаблонната подготовка, което може да върши и един практикующ по съдебното ведомство. Аз няхах възможност да дам нито по

⁷ Ташев, Т., Л. Ташева. Цит. съч., с. 354.

службата, нито публично сведение за тия немалочислени недостатъци, които забелязвах в продължение на кратковременната си служба. Всичко това парализира моята охота и енергия, а аз за съжаление съм поставен в необходимостта да Ви моля, г. министре, да ми се разреши за почивка един отпуск 40-дневен, после което аз се надявам, че ще заема отново същата служба, която при известни условия аз би изпълнявал, уверен съм, много по-съобразно със същността ѝ⁴⁸.

Не може да се отрече, че качествата на Алеко Константинов са оценени и от 9 октомври 1886 година вече е помощник-прокурор при Софийския апелативен съд. До... получаване на разпореждането на Захарий Стоянов.

Реакцията на Алеко Константинов е далече от желаното и очакваното, но е изцяло в духа на всичко, което е бил и остава „Щастливеца“ не само в произведенията си, но и през краткия си живот.

„Един негов другар го сварва една сутрин да се разхожда из стаята си бледен и с гневно стиснати устни – описва Пенчо Славейков случката с визитната картичка на подпредседателя на Народното събрание. – На масата беше смачкана визитната картичка на Захария Стоянов... Никога този другар не бе и не е виждал човека с бохемски нрави да дава воля на своята сиромашка гордост с такива енергични и безцеремонни думи по адрес на политическия мазник“⁴⁹.

На 24 март 1888 година Алеко Константинов заема прокурорското място в съдебната зала и с поведението си вбесява и Захарий Стоянов, и министър-председателя Стефан Стамболов, да не говорим за Димитър Петков – Свирчо и цялата управляваща гвардия.

„Прокурорът на този съд, някой си Константинов, се явил в съда повече като защитник на „Народни права“, отколкото прокурор – блюстител на законите – отбелязва моментално официозът „Свобода“. – Той на основание на своите юридически познания поддържал в съда, че престъпление никакво нямало било, че клеветата на министра нямало и че следователно отговорникът Георги Риболовски трябвало без друго да бъде оправдан. За голяма чест обаче на нашите съдебни учреждения съдиите не се поддали на исканията на прокурора, те не са искали да станат по тоя начин орган за унижението на печата и узаконението на клеветата: те са застанали на висотата на своето положение и са потвърдили присъдата на окръжния съд, с което Риболовски се осъжда на един месец затвор. Остава на правителството да размисли доколко е тактично в днешните времена да държи и хрантути хора, които явно пред съдилищата го подкопават. Не трябва да се повтарят някогашните погрешки“.

⁴⁸ Константинов, А. Събрани съчинения. С.: Български писател, 1981, том IV, 235–237.

⁴⁹ Славейков, П. Алеко Константинов, живот и дейност. Съчинения на Алеко Константинов. 2. изд. С.: Книгоиздателство Ал. Паскалев, 1921, том I, 21–22.

Четири дни след статията в „Свобода“ – на 30 март 1888 година – Алеко Константинов е уволнен¹⁰. „Но не бе доста само отмахването му от служба: онзи, който е пряк виновник за това, се нахвърли върху му с остървението на бясно псе и през колоните на тогавашния официоз „Свобода“ изсипа по негов адрес куп мръсотии“ – разказва Пенчо Славейков¹¹.

„В. „Народни права“ в една дълга уводна статия наел се и излязъл да защитава осъдителното поведение на помощник-прокурора при столичния апелативен съд някой си Константинов, поведение, което беше държал по случай разглеждане политическото дело на отговорния редактор на „Народни права“. Естествено беше да се очаква едно застъпване на бозаджията за халваджията, както казва поговорката, и за нас не е важно обстоятелство кой за кого се застъпва, сиреч дали статията е писана от честния гражданин Илия Вълчев в полза на „съвестния чиновник“ Константинова, или пък от самото Константинова за същого же Константинова. Важното за нас е, че този неизвестен досега Константинов като помощник-прокурора е разигравал рол не на обществен обвинител и пазител на закони, а на аркадашин и единомисленик на Илия Вълчева и Манол Ненова, като е искал оправданието на един вестник, главната цел на който е да хули и да клевети безпощадно и да подкопава съществуването на България. Но най-грозно и най-справедливо опровержение относително „съвестното изпълнение на обязаностите си“ г-н Константинов е приел от апелативния съд, който, въпреки домогванията на прокурора, осъди отговорния редактор на в. „Народни права“ на едномесечен затвор“.

Алеко Константинов прави опит да се защити. На 5 април 1888 година пише отворено писмо до редакцията на в. „Търновска конституция“, което е публикувано в броя на вестника от 7 април същата година.

„В последните броеве на в. „Свобода“ аз съвсем неочаквано станах предмет на жестоки нападки и подли клевети от страна на редактирующите тоя вестник – изненадан е от отмъстителността на бъдещите си герои Щастливеца. – За да оправдаят моето крайно несправедливо и безоснователно уволнение от длъжност, което уволнение постави в недоумение всички, на които съм имал честта да бъда познат – патентованите псувачи се възползваха и от ония низки инсинуации, които бе способен да хвърли срещу личността ми само онзи ужасен престъпник, от когото – благодарение на моята

¹⁰ През 1890 година Алеко Константинов отново се връща в съдебната система. Министър на правосъдието е одеският му другар Димитър Тончев и на 22 февруари Щастливеца встъпва в длъжността „съдия в Софийския апелативен съд“. Отново за кратко. „Пак ме отчислиха, ама за какво – и аллаха не знае“ – пише на 20 март 1892 година до приятеля и сродника си Найчо Цанов. А скритата, истинската причина му е ясна – политическите дела набират сила и в съда се укрепва кохортата на изпълнителите на всякакви заповеди.

¹¹ Славейков, П. Цит. съч., с. 22.

бдителност и справедливата присъда на три съдийски състава – се избави софийското общество.

Такива феномени като редакторите на в. „Свобода“ могат да бъдат продукт само на едно крайно аномално време, съпрежено с отчаяната апатия, инертност и търпеливост на средата, в която те изникват и съществуват. Инак не може да се обясни такова явление в едно общество, каквото е деморализиращата и разлагающата дейтелност на поменатите личности, проявена в колоните на редактируемия от тях вестник.

Не, господа, помислете наистина над този крайно печален, но забележителен социален факт: среди нас живеят няколко лица, които ни позорят, псуват, безчестят, развращават подрастващото поколение, убиват в корен всяко благородно проявление на умствените и нравствените сили на всяка личност, угодяват на най-низките страсти на грубите и подивели натури и възвеждат в идеал всичко нечестно, безнравствено и разлагающе, които явно се стремят да изтребят всички условия, необходими за правилния ход и прогрес на нашето общество, а ний... ний всички в о т д е л н о с т виждаме и съзнаваме ужаса на развращающата и антисоциална дейтелност на тия личности, но съберат ли се двама българи те дълго-дълго ще се подушват, додето се решат да споделят своето отвращение към горното явление; дойде ли при тях третият – гробно мълчание и впаднат пак в своето обично състояние на апатия, махат с ръка и казват: „а бе, нейсе, ний ли ще оправим света“.

„Нечестното, безнравственото и разлагающето“ обаче задължително няма умо-ра. И в брой 143 от 9 април 1888 година в. „Свобода“ продължава с ругатните си (не е чудно, че след време бай Ганьо минава и през вестникарството):

„Тю, дявол да го вземе, ходим, ходим, и все негде ще да сбъркаме. Ето на, изтървахме „съвестния“ и „честния“ Алеко Константинов. Язык! Когато не умеем да се ползуваме от хората си, тъй то. А какво добро и симпатично момче беше тоя Константинов Алеко. Просто прелест! Неведе главичката си надолу и като каже две думи, цяла България се развълнува... Възмущава се той, че във всички владяло апатия и че никой не го поддържал. Ай, сиромаха Алеко! Възмутил се той сега и пише в „Т. К.“ писмо върху тоя предмет, осъжда „Свобода“, че не му дала живот да съществува, плаче и оплаква главата си и по всяка вероятност мисли да стане мъченик! Де, бе, Алечко, де бе, чоджум, ха да те видим и тебе. Морал смешен се видяло на негова дребна милост, че сме казали: „Който иска да служи, трябва да служи честно“. А бе, чоджум, ами ти как мислиш, зер ще да оставят хората и тебе да злоупотребяваш с положението си? Можеш ли се обърна ти на припек? Знаеш, от тебе ще се уплаши правителството. Колко атове са го ритали, та нищо, че от дългоухите ли ще се уплаши? Ще та видим и тебе утре с „Вр. съд. правила“ под мишка да ходиш и да се сви-ваш. Беки от тебе ще се уплаши, мислиш, правителството? Плюй си в пазвата ти, чоджум. Утре ще видиш, че ти се размахали краката към Свищов...“.

„След като видя с какви хора има работа – продължават спомените на Пенчо Славейков за приятеля му Алеко Константинов, млъкна и не счете за нужно дори да извади на свят визитната картичка на „великия медвенски патриот“... Ала тоя патриот и подир това не забрави своята жертва. Нему вероятно се дължат и някои от по-послешните пречки, с които Алеко имаше да се бори, при желанието си да залови частна работа“¹².

Алеко Константинов е принуден да стане адвокат, но за провинените пред властта нищо желано не става изведнъж. Юридическото му образование и прокурорска практика не са достатъчни, искат му документ за „свършеннолетие“ и че „знае официалния език“.

И ще не ще се обръща към този, който го е изхвърлил от служба по нареждане на всесилните¹³:

„До Господина
Министра на правосъдието
Прошение
от Алеко Константинов, живуц в г. София

Като получих отказ от Софийското общинско управление на просбата ми да ме снабди със свидетелство за правоспособност, и то по причина, която не е била ръководяще правило при издаването на подобни свидетелства за много други лица, аз се обърнах към Свищовското общинско управление, но и там ми оказаха препятствия, които ако не са преодолими, то поне изискват дълго време и труд за отстранението им: независимо от други документи, искат ми още свидетелство от българско училище за удостоверяване в моята **грамотност по български** и метрическо свидетелство за доказателство за моето пълнолетие.

Моля ви покорно, господин министре, да направите разпореждане, за да ми се издаде едно удостоверение от Министерството на правосъдието, че зная **да чета и да пиша** по български и че службите, които съм заемал, не могат, по закона за съдоустройството, да се поверяват на лица **непълнолетни**.

София, 19 април 1888 година
С отлично почитание
Алеко Константинов

Върху заявлението, заведено под № 7212 на 20 април 1888 година, е поставена резолюция – „Да се издаде исканото свидетелство“, и под нея отбелязване – „Изпълнено, 20 април 88 г.“¹⁴.

¹² Пак там.

¹³ Константинов, А. Цит. съч., с. 238.

¹⁴ Константинов, А. Цит. съч., с. 374.

И Щастливца трябва да е щастлив. В джоба му е документ, който удостоверява, че „Алеко Константинов, бивший помощник на прокурора при Софийския апелативен съд... знае да чете и да пише по български и че службите, които е занимавал по съдебното ведомство, не могат по закона за съдоустройството да се поверяват на лица непълнолетни“.

На 12 май 1888 година „бивший помощник на прокурора“ известява столичната общественост, че вече е адвокат и „приема да защитава углавни дела и да води граждански процеси във всичките съдебни инстанции“. Дадено е и необходимото пояснение – „Писалището му се намира в София, Дондуковский булевар, в собствения му дом“¹⁵.

От време на време Алеко Константинов адвокатства, щом намери пари, пътува и най-често, за щастие, пише.

Не остава перото и Захарий Стоянов. До внезапната си смърт на 2 септември 1889 година обаче не спира, ако това въобще е по силите на който и да е българин, злощастното си заиграване с властта. Стига до там, че в бр. 203 от 27 септември 1888 година на вестник „Свобода“ публикува и следните размишления-равносметка:

„С гордост на челото, с някакво си величие на българин и на човек, с нравствено удовлетворение и с тържество заявяваме, че сега именно, от две-три години насам сме в апогея на своите идеали. Деятелността ни в служенето на идеята при княз Александра I, от изгонването на генералите до 9-й Август; при регентите и тяхното правителство, при Н. Ц. В. Княз Фердинанд I-й и до днешен ден, ние не живеем, но хвърчим... Ботйов, който е благоволял само пред Панайот Хитова и Стамболова, от своя гроб ще да ни завижда, че ние сме поддържали знаменито регентство, че днес се групираме около княз Фердинанда. Ако Ботйов и Левски живеяха, те щяха да бъдат най-щастливи, ако се удостояха да бъдат адютанти на нашия смел и благороден княз, против когото шпиончетата се ежат“.

¹⁵ Константинов, А. Цит. съч., с. 375.